

Rózsa Sándor Újszászon

Edvi Illés Károly (1842-1919) büntetőjogász, akadémikus, gróf Ráday Gedeon királyi biztos mellett ügyészként az alföldi rablóbandák felszámolásában vállalt szerepet. 1890-ben a Budapesti Hírlapban írt cikket a betyárvilág közismert alakjairól és tetteiről. Itt említi meg – vélhetően saját jegyzeteire hivatkozva – a legismertebb betyár, Rózsa Sándor és társainak újszászi látogatását.

„A bűn lejtőjén is vannak fokozatok, de megállapodás nincs. A szegény legény még nem betyár, a betyár még nem rabló, a rabló pedig még nem haramia. De a csavargóból könnyen betyár lesz, a betyár hajlandó az erőszakra, s aki az első erőszakot, bár csak egy kínálkozó véletlen folytán elkövette, az innen túl maga keresi fel áldozatát, sötét lelkű cimborákkal szövetkezik s bemázolja, vagy álarc alá rejti ábrázatát, mikor a védetlen polgár hajlékába erőszakosan betör. Aki ennyire süllyedt, az haramia.” – írta cikkének első mondataiban a szerző. Aztán leírja az Újszászon megesett rablás történetét:

„Szolnok alá érve – így adta elő Rózsa Sándor, – tanácskozni kezdtünk; s minthogy arra már sok ember járt s minden pillanatban gőzkocsival találkoztunk, attól tartottunk, hírünket viszik, s még ránk uszítják a megyét. Útközben visszafelé két lovat fogtak fel s elvették egy utas ember szűrét.

De nemsokára újra meglátogatták e vidéket, ezúttal Vonnák Károly újszászi plébános kirablását tűzvén ki célul. 1852. október 5-én délután nyolc lovas ember vágatott be a községbe. A falu népe künn volt a kukoricaföldön s maga a plébános is kukoricáját hordatta be. Már együtt is volt vagy harminc fosztó az istállóban, mikor a váratlan vendégek megjelentek. Kettő nyomban az istálló ajtó előtt termett.□

– Aki megmoccan, halál fia! – rivallt az egyik rabló a fosztókra mindketten feléjük szegezve pisztolyaikat.□

A többiek a házi cselédséggel s a plébánossal bántak el. Egyik a kocsist, a másik a szakácsnőt szorította egy sarokba, míg néhányan a kilépő plébánost tuszkolták be a szobába. Ez rémülten engedelmeskedett, kinyitotta saját és a templom pénztárát, melyekből a rablók több ezer forintot raktak tarisznyába. Ezalatt a nép összecsendült s a vész jelzésére félreverték a

harangokat. A nép azonban ekkor le volt fegyverezve, s minthogy e mellett a férfilakosság nagy része a kukoricaföldeken volt, a rablók nyugodtan néztek farkasszemet a sokasággal. Lovaikra felpattanva, káromkodás és lövöldözés között vágattak ki a faluból. Csak a jegyző intézett utánok egy elkésett lövést.

A banda tagjai Rózsa Sándor, Fazekas Dávid, Veszélka, Osznovits, Kis bácsi, Rózsa József, Gacsi és Móró János voltak. Az osztozkodás Jákóhalmán egy telelő pusztai-istállóban történt. Mindegyikre 502 forint jutott...” (Budapesti Hírlap, 1890. április 9.) Érdekes körülmény, hogy a betyáréletről írók figyelmét mindeddig elkerülte Edvi Illés Károly cikke.

Vonnák Károly plébános úrról csak annyit tudunk, hogy 1824-1853 között volt Újszász lelkipásztora. A zsványok nevét és elhíresült tetteit ismerjük más dokumentumokból. Rózsa Sándor (1813-1873) neve legenda lett, viselt dolgairól ponyvakiadványok jelentek meg, regényeket írtak és filmet forgattak. Fazekas Dávid (1824-1853) jászjákóhalmi születésű betyárt Gyöngyösön rögtönítélő bíróság ítéletére lőtték főbe. (Elfogásának helyén 2003-ban emléktáblát állított a hálás utókor.) Veszélka Imre „a legjobb paraszt” 1853-ban „visszalépett a betyárságtól”, végül rablás miatt 15 év fogságra ítélték. A „ragyás képű” Osznovits István, Kis bácsi (Pataki Mihály gúnyneve), Rózsa József (Sándor rokona?), Gacsi Jóska kisteleki rabló, a szegedi származású Móró János neve kevésbé ismert alakjai a betyárvilágnak. Elgondolkodtató a történet utolsó mondata, miszerint minden rabló 502 forint haszonnal zárta a kirándulást, azaz 4016 forint volt a zsákmány. Hogyan lehetett ekkora vagyon a plébános úr birtokában, amikor a templom házkönyvének bejegyzései filléres gondokról szólnak, nem tudni. A kor értékrendjét sejteti 1860-ban, amikor a jegyző felmérésében az újszászi községházát 315 forintra becsülte.

A szerző így fejezi be cikkét: *„Kétségtől mindnyájan legsötétebb alakjai ama sötét időknek. Emléküket csupán a borzalom s a bűnügyek poros aktái tartják fenn. Amint ezek elenyésznek, kivesz e szomorú hősök neve is a múltak emlékéből. Maguk az események, a megtörtént dolgok azonban hozzá tartoznak az ötvenes évek történetéhez s a krónikásnak, ha teljes képet akar nyújtani, meg kell írnia, hogy nálunk ez az idő, melynek zordonságát egyetlen szelídebb vonás sem enyhíti, a népszabadság elnyomásának s a rablószenvedély felszabadulásának, az abszolutizmus és a haramiák virágzásának korszaka volt.”*

Edvi Illés Károly tévedett. A betyárlegendák ápolásáról gondoskodott az életkép festészet, majd a ponyva-, később a szépirodalom és a filmipar. Azt is megérthetjük, hogy miként és miért formálták romantikus történetek pozitív hőségé a betyár személyét. Így él ez a köztudatban ma is.

Forrás: www.ujszasz.hu